

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПОНЯТЬ ЗАГРОЗА ТА НЕБЕЗПЕКА

Ложкін Г.В.,

*д-р психол. наук., професор
КПІ імені Ігоря Сікорського*

Рибальченко О.М.,

*здобувач вищої освіти (аспірант) спеціальності 053 «Психологія»
КПІ імені Ігоря Сікорського*

Довгий час поняття безпеки трактувалося як безпека держави від зовнішнього вторгнення, як захист національних і територіальних інтересів. Коли говоримо про безпеку людини, то тут мається на увазі збереження стабільності її повсякденного життя, впевненість у майбутньому, відсутність загрози безробіття, хвороб, злочинності, репресій, соціальних конфліктів і екологічних катаклізмів.

Людині вдалося подолати багато з тих небезпек, які погрожували її існуванню в попередні століття. Тривалість її життя збільшилася завдяки розвитку медицини, удосконаленням технологій, що стали доступними для неї, вона стала значно краще контролювати шкідливі фактори навколишнього середовища. Однак, у сучасному технологізованому світі загрози якісно змінилися, стали все більш набувати інформаційний характер. Зникають кордони для інформаційного впливу як на рівні індивіда, так і на рівні суспільства загалом. Свідченням цього може бути популярність соціальних мереж, де в режимі онлайн людина ділиться своїми думками, почуттями. Її кордони стають все менш і менш визначеними, вони розчиняються. Водночас спостерігається зростання відчуження, холодність між людьми. У реальному світі посилюються правила перетину кордонів, водночас у віртуальному світі кордони людини стають все більш відкритими.

У міжнародних документах МАГАТЕ (міжнародне агентство з ядерної енергетики, що встановлює стандарти ядерної безпеки й захисту довкілля, надає країнам-членам технічну допомогу, а також заохочує обмін науковою й технічною інформацією щодо ядерної енергії) прийнято загальне визначення безпеки: «безпека – стан захищеності людини, суспільства й навколишнього середовища від надмірної небезпеки».

Поняття «загроза» і «небезпека» є одними з ключових під час розгляду концепції психології безпеки, позаяк прагнення до безпеки найгостріше переживається в ситуації небезпеки й слабко або взагалі не проявляється під час відсутності такої. Категорії, що становлять семантичне поле конструкту психологічної безпеки, не завжди мають чітке визначення й часто використовуються як взаємозамінні. Зокрема, поняття небезпеки й загрози, з одного боку, можуть бути замінені поняттям «тривожність», а з іншого – часто використовуються як синоніми.

У військовій політології стверджується, що загроза – крайня ступінь небезпеки (безпосередня небезпека), а небезпека є можлива (потенційна) загроза в обмежених масштабах. Крім того, підкреслюється персоніфікований, адресний характер загрози. Небезпека ж має гіпотетичний, часто безадресний характер, її суб'єкт і об'єкт явно не є вираженими. Інакше кажучи, загроза – це небезпека, що переживається як ймовірність

її переходу з можливості в дійсність, висловлений намір або демонстрація готовності одних суб'єктів завдати шкоди іншим.

Слушною є думка, М. О. Гацко, який пропонує такі визначення загрози й небезпеки. Загроза сприймається як «потенційно можлива або реальна дія чи тиск, здатний завдати моральної чи матеріальної шкоди». Небезпека трактується як «можливі або реальні явища, події та процеси, які можуть завдати шкоди людині, соціальній групі, суспільству, державі, людському суспільству й Землі або, навіть, знищити їх, нанести шкоду їхньому благополуччю, зруйнувати матеріальні, духовні й природні цінності, викликати деградацію, зупинити розвиток» [1].

Існують різні класифікації небезпек. Найбільш поширена класифікація небезпек базується на джерелі їхнього походження. Наприклад, природні, техногенні, інформаційні, соціальні, економічні ризики. В якості критерію для поділу небезпечних ситуацій виділяється також напрямок впливу небезпеки. Наприклад, небезпека для здоров'я, життя, соціального статусу суб'єкта.

Виділяють чотири основних рівня впливу небезпеки й забезпечення безпеки. Найвищий рівень – світовий і глобальний, наступний рівень – рівень окремих держав, далі рівень соціальних груп (з різною кількістю членів групи) і найнижчий – індивідуальний рівень. На такому підході будується й відповідна класифікація небезпек: глобальні, національні, професійні.

Лаврова О. В. запропонувала класифікацію небезпечних ситуацій, які базуються на суб'єктивних уявленнях про них.

В уявленнях людей небезпеки можна розділити на 4 типи:

- непереборні особисті небезпеки (старість, смерть, зміна влади);
- повсякденні небезпеки (пізні повернення родичів додому, сварки);
- ситуації, в яких суб'єкт винен сам (відчуття непотрібності, заблукав у лісі, скоїв ДТП);
- глобальні, фатальні небезпеки (землетруси, катастрофа літака, пожежа).

Виходячи з концепції загрози, як можливої небезпеки або конкретної форми небезпеки, або сукупності негативних умов, загрози можуть бути упорядковані у такий спосіб:

- за об'єктами (людина, суспільство, держава);
- за величиною збитку (граничний, значний, незначний);
- за ймовірністю виникнення (дуже ймовірні, малоїмовірні, ймовірні);
- з причин появи (стихійні, навмисні);
- за сферами безпеки (економічні, екологічні, соціальні, інформаційні, психологічні тощо);
- за типом збитку (матеріальні, моральні);
- за ставленням до об'єкту (зовнішні, внутрішні)
- за характером впливу (активні, пасивні)
- за просторово-часовим розмахом (глобальні, регіональні, локальні, місцеві) [2].

Для того, щоб уникнути небезпеки люди можуть йти на ризик. Поняття ризику пов'язується, як і з характеристиками дій людини, так і з об'єктивними обставинами її життя й діяльності [3]. Ризик диференціюється від небезпеки й загрози й частіше приписується суб'єкту або процесу взаємодії суб'єкта з небезпечними ситуаціями

Тобто ризик належить до суб'єкта, а небезпека – до середовища. Ризик як небезпека втрат, виражається у вимірах шкоди. Люди уникають ризику залежно від образу ситуації, що передбачає як позитивні, так і негативні наслідки. Якщо вони орієнтовані на негативний результат, то вони набуватимуть ймовірних умов ризику й не уникатимуть небезпеки.

Оцінка моделі значущих чинників здійснюється на підставі визначення існуючих загроз широкого спектру: втрати контролю над ситуацією, страху, жаху, ступеня довіри, вигоди, а також від різної атрибуції.

У зв'язку з проблемою реальної і прийнятої загрози показано, що для виникнення негативних переживань загрози не обов'язкова наявність реальної загрози. На сприйняття небезпеки впливає безліч характеристик, таких як стать, вік, індивідуально-психологічні особливості. Важливим напрямом у руслі вивчення сприйняття й загроз є звернення до особистісних властивостей. Значне місце в цьому напрямі займають дослідження толерантності до невизначеності, під якою розуміють терпимість до неясності, двозначності, багатозначності стимулів, складності їх інтерпретації. Конструкт толерантності до невизначеності в емоційній і когнітивній сферах людини запропонований Е. Френкель-Брунsvік. Так, толерантність до невизначеності характеризує когнітивний стиль, систему вірування, установки, міжособистісне й соціальне функціонування, поведінки, а також поширюється на сприйняття (Корнілова, 2003). Люди по-різному ставляться до невизначеності, яка так само, як і загроза / небезпека, викликає тривогу й занепокоєння внаслідок усвідомлення людиною своєї вразливості. Вперше особистісні риси толерантної та інтолерантної особистості визначив Г. Оллпорт. Наприклад, для толерантної особистості характерні відповідальність, внутрішній локус контролю, орієнтація на себе, менша схильність до порядку, здатність до емпатії, почуття гумору. Інтолерантність до невизначеності проявляється в авторитетних особистостях [4].

Уявлення про загрозу і небезпеку надзвичайно важлива складова в картині світу людини. Від відчуття наявності потенційної небезпеки залежить світовідчуття людини, рівень її тривожності. Виділяються ситуації, які об'єктивно становлять загрозу, і ситуації, які оцінюються людиною як загрозові, але не є такими об'єктивно. У цьому випадку ми говоримо про два стани, в яких перебуває людина – це страх і тривога.

У сучасному суспільстві кількість джерел страху постійно зростає. Більш того, надмірна концентрація ЗМІ на інформації про існуючі та потенційні загрози сприяє формуванню уявлень про те, що жити небезпечно [5]. У зв'язку з інтенсивною взаємодією інформаційного середовища й сучасної людини, а отже актуальністю проблеми інформаційно-психологічної безпеки, у науці йде пошук ефективного механізму збереження й захищення основних психологічних характеристик особистості.

Список використаних джерел:

1. Гацко М. О. О соотношении понятий «угроза» и «опасность». *Образователь.* 1997. №7. С.45–52.
2. Ефимова Н. С. Основы психологии безопасности: учебное пособие. Москва: Изд-во «Форум»: ИНФРА. 2010. 192 с.

3. Корнилова Т. В. Психология риска и принятия решений. Москва: Аспект-Пресс, 2003.
4. Психологическая безопасность личности: имплицитная и эксплицитная концепции. Москва: Изд-во «ИП РАН». 2017. 262 с.
5. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянчук та ін. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.